

НОВЕ КЊИГЕ

Иво Андрић	EX PONTO	дин. 6 —
Милош Црњански	ПРИЧЕ О МУШКОМ	дин. 7. —
М. М. Николић	СОЊА	дин. 5 —
Бождар Пурић	ЉУБАВНЕ СВЕЧАНОСТИ	дин. 4. —
Х. Хефдинг	ФИЛОЗОФИЈСКИ ПРОБЛЕМИ (превео М. Шевић)	дин. 7 50
Д-р М. Ђ. Поповић	УМНО РАДНИШТВО и његов положај у данашњој држави и друштву	дин. 1.50
Жил Пајо	ИНТЕЛЕКТУАЛНИ РАД И ВОЉА (превео Ј. М. Јовановић)	дин. 6 —
Жил Пајо	ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ (ново издање) превео Ј. М. Јовановић	дин. 10. —

ИЗДАЊЕ КЊИЖАРНИЦЕ

С. Б. Цвијановића — Београд

ХЕЈ, СЛОВЕНИ!...

ДРАМСКА ЕПИЗОДА
ИЗ СРПСКО-АУСТРИЈКОГ РАТА

написао
Р. Ј. ОДАВИЋ

— Друго издање —

БЕОГРАД
ИЗДАЊЕ КЊИЖАРЕ С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА
1920.

Цена 1.50 дин.

ХЕЈ, СЛОВЕНИ!..

ДРАМСКА ЕПИЗОДА
ИЗ СРПСКО-АУСТРИЈСКОГ РАТА

написао
Р. Ј. ОДАВИЋ

— Друго издање —

БЕОГРАД,
ИЗДАЊЕ КЊИЖАРЕ С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА
1920.

ХЕЈ, СЛОВЕНИ!..**— ЕПИЗОДА ИЗ СРПСКО-АУСТРИЈСКОГ РАТА —**

написао

Р. Ј. Одавић.**ЛИЦА:**

Фердинанд фон Мах, аустро-угарски генералштабни потпуковник (40 година). Немац.

Вјећеслав Свјешли, инжењерски мајор (36 година). Чех.

Симон Зденчич, пешачки капетан, на служби у Главном Штабу (28 година). Словенац.

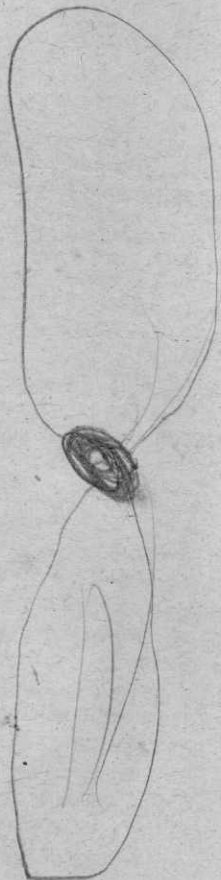
Злашко Турковић, резервни домобрански поручник (26 година). Хрват.

Иишван Карољи, хонведски каплар, на служби код потпуковника фон Маха (28 година). Мађар.

Јаша Иришки, пешачки каплар, послани код потпуковника фон Маха (26 година). Србин.

Слободан, син пок. Д-ра Ивановића, гимназист (13 год.).

Јула, стара куварица у кући Д-ра Ивановића. Догађа се у Београду, 2. децембра 1914. год. у 8 часова пре подне (на дан уласка српске војске у ослобођени Београд).

Лепо намештена трпезарија у отменој Београдској кући. Уласци лево (у официрске собе) и у дну. Десно два прозора која гледају на улицу. Лево, поред уласка у собу, гласовир. По зиду неколико слика, а на најистакнутијем месту две велике слике, али лицем окренуте зиду, те се само виде њихова залеђа. На средини трпезарије намештен је сто са доручком за пет лица. Остали намештај задовољава захтеве о једној модерној и ако не раскошној трпезарији.

I

Јула и Иштван (намештају сто за доручак).

Иштван: Оно могло и пре руча с нас! Лудо српско глава. Тако мало и оно већ српско и лудо!..

Јула (доброћудна старица, која се скоро већ сродила са породицом Ивановића): Данас му је први пут добро од силних грозница, па ће данас, чедо моје, сести с вама, те ће се и то питање једном решити.

Иштван: Дванаест дан ми у Београд, а он све болиш глава и грозниц! А шта буде после два на десет годин? Буде како ја и све друге у Мађарорсаг! Све ви Рац тако... како каже... „болонд еш дихеш“ — има лудо главо и увек бесно!.. Али сад буде друго: нема више Београд, има наше Нандорфехервар! Елјен а мађар Нандорфехервар! Елјен!... (Јули) Што не каже „елјен“?

Јула: Ех, знам ти ја шта је то!

Иштван: Будеш ти знало кад ја тебе покаже овако! (Покаже јој шаку спремну за ударац шамара).

Јула: Ако се ви тамо у Мађарској тако учите оном што не знате — онда благо вама!

Иштван: Како казао?... Хм—хм—хм! (Мери је) Није лепо баба! Нем чоколлак мег тегедет! Нем!... Све лепо „кишасоњ“ побегло из Нандорфехервар, остао само баба!... Али ми нађе оно лепо у Ниш! Ми дошло у Каргуивац, а то код Ниш полсат! Тако ради наше мађарембер!... (У том је и сто припремљен. Иштван се окреће по соби и гледа да ли није још што заборавио. Бацци поглед и на зид, где су оне извртуте слике. Удари у сладак и грохотан смех). Ха-ха-ха-ха! Како се уплашило ваше кираљ и ваше Шандор! Не сме гледа у нама! Побегло и и сакрило се! Ха-ха-ха!... Оно сад у Гергорсаг. Ха-ха-ха! Тако ради наше мађарембер!... (Јули) Спремило све? Кес?

Јула: Мислим да је готово. Ако треба јоште штогод — бићу у кухињи.

Иштван: Ја иде зове наше тистурак. А ти дође твоје „ифијур.“ —

Јула: Доћи ће (изиђе кроз врата у дну).

Иштван: (дође пред лева врата, застане пред њима и подуже се лица и дотерује. Затим пажљиво уђе).

ПАУЗА.

II

Јула и Слободан.

Јула (уђе полако и са врата шапатам говори Слободану): Уђи, сине, уђи!

Слободан (такође са врата, не толико са страхом колико са прикривеном мржњом). Не могу, баба-Јуло, не могу!

Јула (уводећи га у собу): Уђи, чедо, уђи! Мора се, знаш и сам. Помисли на матер, помисли на сеје, па и на мене, своју баба Јулу, која би за тебе и своју душу дала. Уђи, сине, уђи!

Слободан: Зар ја да седнем и да једем с њима?

Јула (молећи): Мораш! Данас је дванаести дан како увек питају о теби, а ја их лажем, исто као и ти, да си болестан, да још не излазиш... Али ми јуче рекоше, и овај Мађар и његов газда Шваба, да су у Србији опасни и старци, и жене, и деца! У Србији су, каже, сви или војници или војнички шпијуни!...

Слободан: Нису, баба Јуло, нису! Ето ја још ништа нисам. Ти и сама знаш, ја још ништа нисам.

Јула (приђе му, обгрли га и уведе у собу). Чедо моје, био би грех кад би то ма ко од тебе тражио... Све у своје време!.. Сад је само потребно, да се пазиш и чуваш, и за себе и за све нас. А што им ми желимо, нека им Бог да! Чини им, као

што сам ти већ kazala, по вољи што више можеш, Бог ће ти то опростити, а они ће за све ово скупо платити! Када сам видела да си дошао из Ниша, да одавде понесеш најпотребније ствари за маму и децу, уплашила сам се и побојала да ниси већ доцкан стигао. На моју жалост — обистинило се! Ниси могао побећи! Ухватили су те као и мене, као и све друге што су остали.

Слободан: То никад нећу прежалити, никад баба-Јуло!

Јула: Али када ниси могао спасти ни себе нити ишта од ствари... бар се сада чувај!.. Пази се! (Тргне се, јер је чула покрет код врата што воде у официрско одељење) Ђути! Ево их!

III

Пређашњи и Иштван (који отвара врата од собе, стане поред њих и пропушта офицере у трпезарију), Фон Мах, Вјећеслав Свјетли, Симон Зденчич и Златко Турковић. (Иштван прилази столу, размешта по њему и припрема столице).

Фон Мах: А! Наш млади домаћин?

Јула: Јесте, господине. Млади господин Слободан, син покојнога доктора Лазара Ивановича.

Слободан (и збуњен и узбуњен, климне главом).

(Фон Мах и остали официри прилазе му и рукују се с њим).

Фон Мах: Сад је добро са здрављем? Хм?

Слободан (савлађује забуну): Боље ми је.

Фон Мах: Грозница је увек непријатна. А овде у Београду и нарочито. (Официрима) Е — хм!.. „Фебрис Аустриака“. Страшна грозница, не?

Слободан (наивно): Само је срећа што је пролазна.

Фон Мах (помисливши да је то можда алузија): Пролазна? „Фебрис Аустриака“?!

Слободан (наивно као и први пут): Јесте. То јест, не знам да ли се тако зове ова моја грозница. Зато и нисам могао раније доћи... Само зато (Погледа у Јулу, која је официрима иза леђа. Она му одобрава климањем главе). Молим (савлађује се) да се због тога не љутите! (Јула му још живље одобрава).

Свјетли: Врло лепо и врло љубазно од Вас, млади господине. Српски дечаци нису рђави као што су нам говорили. А ја сам уверен да Ви нисте изузетак од осталих српских дечака из добрих кућа.

Слободан: Хвала Вам, господине, што о мени тако мислите. Али ја знам да су сви моји другови бољи од мене.

Свјетли: Бољи? Због чега? Зашто?

Слободан: Када смо из Београда отишли у Ниш, моја мати није ми никако

дала да радим у болници. Она је, каже, лекарска жена, па зна како је то и тешко и опасно. И молио сам и плакао, али није ништа помогло. Морало је бити како је мати хтела. А скоро сви моји другови раде по болницама или, као четници и трезвењаци, послужују по разним канцеларијама... Једва ми је допустила да дођем у Београд, да донесем... неке... неке сасвим обичне и најпотребније ствари из куће. Али... било је доцкан, јер су... јер сте...

Свјетли: Врло је лепо и симпатично то ваше жаљење. Види се да сте врло добар српски родољуб... Зато нам је и мило што нисте могли отићи из свог лепог Београда. Тако мио дечко драг је и као заробљеник!

Зденчич: Само... врло сте скромни. Доиста. Код нас ни најбоље васпитана деца немају толико страсне жудње за службу отаџбини... Интересантан проблем господине потпуковнице? Зар не?

Фон Мах: О, ни најмање. То је сасвим јасна ствар. Код нас, у Аустро-Угарској, та је служба организована, а због тога и професионална. А овде је у Србији чисто дилетантска, да не кажем „демократска“. Тиме се само и може протумачити овако страشان слом, овај „дебакл“ и неометано надирање наших балканских армија. Демо-

кратизам, као што видите, господо, у војсци не значи ништа... Ја сам увек говорио да је права срећа што у Србији нема аристократизма. Иначе... иначе...

Свјетли: Иначе не би било разлике између њих и нас.

Фон Мах: Браво! Доиста не би било, као што кажете, разлике између њих и нас! Хвала! Ви увек нађете праву и згодну реч.

Свјетли (звезде мамузама и поклони му се): Незаслужен комплимент.

Фон Мах (смешка се): Хе-хе-хе! Скромност, оличена скромност.

Зденчич: Али, господине потпуковнице, Ви пијете само топлу каву. Бојим се...

Фон Мах! Ах, да. Господо, за сто!

Домаћин ће поред мене (покаже му место). Иштван!

Иштван: Моли покорно?

Фон Мах: Послужи!

(Иштван меће редом шећер, и сипа каву и млеко у шољице и нуди колачима, хлебом и маслом. Сви су услужени и почињу јести. Иштван се повуче до близу врата у дну и — на свој начин — налази себи занимања).

Фон Мах: Све ми ово, господо, још непрестано изгледа као сан. После оноликих напора и оскудице — овакав одмор, оваква управо раскош.

Зденчич: Доиста невероватно. Цер, Јадар, Колубара... а сад Београд!

Турковић: Оппростите, господине потпуковниче, моме љубопитству.

Фон Мах: Молим?

Турковић: Поменусте одмор и раскош. Дакле, хвала Богу, нема никаква разлога за ма какву бојазан да би... да ће, може бити...

Фон Мах (тренутно изненађен тим питањем, угризе се за уснице): Којешта! Никаквог, апсолутно никаквог разлога.

Турковић: Зар јучерашњи одлазак генерала Франка...

Фон Мах: Одлазак генерала Франка?... Ништа, апсолутно ништа! Битка на Космају развија се у нашу корист, и ја сам уверен... разуме се... Иначе, ви добро знате да смо због окупације Београда повукли своје десно крило из Србије; а ако би, у што ја не верујем, због повлачења тога крила наступила евакуација Београда, — па то би била сасвим логична последица, ма да би много логичнија била наша офанзива од Београда... У осталом, Космај ће решити! А?... Зар не?... И ја сам потпуно уверен, да ће Срби тек сад видети шта су и какве су аустро-угарске балканске армије!... Како? А?... У осталом, и сам задатак који радимо од јучерашњег јутра, најбољи је доказ да наша офанзива мора напредовати и да се

не очекује ништа непријатно, ни најмање непријатно!

Свјетли: Има нечег у атмосфери... неугодног, непријатног... да не кажем злослутничког. Али тај осећај несумњиво потиче из факта што се налазимо не само на непријатељевој територији, него чак у његовој престоници!

Турковић: Кад је реч о томе, да и ја кажем. Имам један чудан предосећај, друкчији (Свјетлом) од вашег. У њему се стално размењује и меша радост и нерасположење. Радујем се — не знам чему, нечем новом, неосећаном; жалим — не знам шта, да ли ружан сан или привид? У мојој се души, без икаква разлога, и нешто кида, ломи, и нешто расте, сија — ново, велико!..

Фон Мах: Тхе, ништа чудновато! После „ратног крштења“ одмор је исто тако велика емоција... Али и ако побеђујемо, ја не видим никакав разлог... (Слободану) Ви сте, наш млади домаћине, частан изузетак... ја не видим никакав разлог да Србе треба жалити... Зар не?

Зденчич: Чудна појава, господине пуковниче, исто као и Турковић, и ја осећам у души читаву борбу наде и сумње. Али — не знам откуда то — у светлим видицама моје наде стално се, као снег под сунчаним зрацима, топи и губи мразна

тама неугодне сумње. Да ли ми то слуги — јер смо у рату сви ми по мало фаталисти — ишта добро или, можда, оно најгоре... не знам. Али осећам свечаност душе своје, да ли због блага овог или оног другог света?... Чудна појава, доста!...

Фон Мах: Erratum est! Ту нема ничег од фатализма. И та ваша сумња, и та ваша „свечаност душе“ само су последице свега преживљеног у рату; али су, исто тако, и израз мира и досадашњег успеха. Зар не?... Само, господе, ми говоримо и сувише својим језиком... а заборављамо да у своме друштву имамо домаћина који је сувише млад да би га такви разговори могли занимати...

Свјетли: О, њега је занимао цео наш разговор, то сам врло добро видео. Очима нас је стално пратио и, рекао би, гутао је сваку нашу реч.

Фон Мах: Хе-хе-хе! Ви, Свјетли, у све сумњате! Али наш домаћин није борац, а није ни Мачванин... Он је био болестан кад смо ушли у Нандорфехервар, те није ни имао прилике, да... У осталом, ја га већ сматрам за нашег личног пријатеља, а његове златне године допустиће му да доцније постане искрен и захвалан поданик наше дуалистичне монархије... (Слободану) Зар не? А?..

Слободан: Али ја не желим да умрем. Ја бих хтео да живим... са својом мамом и сејама... Исто као и пре... Ја се не бојим смрти, ако бих морао умрети. А боље и умрети него овако живети... (присети се, па дода) овако болестан...

Фон Мах: (официрима): Врло симптоматично!

Свјетли (помилује Слободана по коси): Сувише сте млади да играте речима, а сувише невини да се претварате... Ја Вас разумем, ја Вас врло добро разумем. Ако то из Вас говори несавитљиви дух вашег народа... онда... с обзиром на ваше године... Ви и као наш пријатељ, морате бити сваком драги, когод уме да поштује искреност... (као да говори о себи) Претварање убија! Само се немојте претварати!

Фон Мах: Искреност је код Срба доста карактеристична црта. Непоправљиве идеалисте! Код њих је... то сам чуо од једног српског политичара — од политичара, господе — код њих је, вели, „срце на језику“! Од тога је стабла и наш, на срећу врло млади, домаћин... Инстинкт или васпитање... то је сасвим свеједно. Само то је факт; несумњив и овде и код целог српског народа... Али ми смо то знали, па смо са тим и рачунали... Само, господе, не треба заборавити: генерације

се васпитавају исто као и јединке... Све пролази! Како? А? Зар не?

Турковић: То је, како каже један афоризам: зло у срећи, али и срећа у злу!

Слободан (схвативши то на свој начин, радосно) Ала је то лепо!

Турковић: Допада вам се?

Слободан: О, веома... Ако ми допустите, ја бих то написао.

Турковић: Зашто да не? Зашто да не?

Слободан (извади свој бележник и писаљку, спреман да запише): Како сте казали?

Турковић (развлачећи казује Слободану): Све пролази:

То је зло кад добро пође,

Ал' и добро кад зло дође!

Све пролази!

Слободан (записавши): Хвала вам! (Прочита још једном за себе. Сада заврши, задовољно климне главом)

Фон Мах: Само кад смо успели да задовољимо свог младог домаћина.

Свјетли (својатљиво): Мали, наш сте непријатељ и — ако хоћете — наш заробљеник, али, опет Вам кажем, врло симпатичан. Друга је ствар, да је место Вас све то говорио ваш отац или ма ко старији... То му се не би опростило! Али овако...

Фон Мах: Елемент од којег се да много штошта учинити!... Истина, имаћемо с њиме много посла, али — увера-

вам вас — врло захвалног посла! Резултат мора бити „нон плус ултра“ Како? А? Зар не?

(На улазним вратима чује се куцање. Затим још једном).

Фон Мах (Иштвану): Ко је?

Иштван (приђе вратима и отвори их): А, Јаџаб!

IV

Пређашњи и Јаша Иришки (улази са једном великом корпом, која је вршком пуна саламе, ликера, вина, конзерви и других ствари из деликатесне радње).

Јаша (приђе фон Маху; узме војнички став и салутира): Мелде орзам! По бефелу обрслаћмана био сам код господина обрштера Гелинека. Ево он, каз'ти, шаље ове ствари за пити и јести... Ово је све купљено код Пербле, само што ондак тај Пербла није био у дућану, кад је каз'ти, (гримасира Иштвану) „куповано“.

Фон Мах: Добро, добро! Увек си луд и којешта лупаш! Подај Иштвану па иди!

Јаша: Цум бефел! (Преда ствари Иштвану, салутира и изиђе).

V

Пређашњи, без Јаше.

Свјетли: Шта значи та алузија на пуковника Гелинека?

Фон Мах Импутирају му реквизирање без признанице! Али ја у то не верујем... Разуме се! Зар не?

Понеки су већ и пре овог завршили доручак, али Фон Мах тек сада вади цигарете и нуди офицере. Иштван прилази и пали).

Свјетли (завали се на седишту): О — ох! Једно мало и слатко „фар ниенте“... Како је угодан одмор после напорног рада...

Зденчић: А тек после онакве офанзиве?

Турковић: Поменула се, а не повратила се!

Свјетли: Ако је господин потпуковник још расположен да нас мало и музиком разгали... не би се имало шта више пожелети. Доиста не!

Фон Мах: Веома радо... Само то бих и ја сам себи пожелео... Зато, Турковићу, свирајте Ви штогод. Нисам диспониран за егзекуцију. Збиља не.

Турковић: Ви знате, господине потпуковниче, како ја свирам... Не би било право да кварим ваше добро расположење.

Фон Мах: Па ипак свирајте.

Турковић: По заповести! Али је прва мисао увек и најбоља. Господине потпуковниче, са врло мало добре воље данас можете својом музиком врло много учинити. И ако немамо права да у ратно доба претендујемо на високо музичко ужи-

вање, ми смо, поред Вас, ипак у срећној прилици, да и то добијемо... Молимо најпокорније!

Фон Мах (одобровољен): А наш млади домаћин? Ако можда не воли нашу „швапску музику“? Шта онда? Како? А?

Слободан: Мој учитељ музике каже, да се свака добра и лепа музика мора волети. А од њега исто тако знам да је немачка музика врло, врло лепа!

Фон Мах (официрима): У музици објективан! Чудновато!

Свјетли: Али похвално. Браво! Браво!

Фон Мах: Несумњиво! (Слободану) Али ја нисам знао да сте Ви музикални. Свирајте у гласовир? Да?

Слободан: То што ја свирам, још се не може звати музика. Тако мисли мој учитељ, а с њим се и ја слажем. Ја сам тек почетник... и то рђав почетник, како ја мислим. Моја сестра Лела свира много боље... Али је она сада с мамом у Нишу...

Зденчић: Ако доиста тако рђаво свирате, реците нам бар... шта свирате?

Слободан: Само клавирску школу Чернога.

Зденчић: А од комада?

Слободан: Учитељ ми не да скоро ништа. Понеки комадић... али опет више за вежбање... и ако што научим сам или са Лелом.

Фон Мах: Врло добро, врло добро. Па свирајте нам штогод... Свирајте ма шта. Имате у нама врло добре и захвалне слушаоце...

Слободан: Али опет кажем, да не свирам добро... А после тога, то су све обичности, највише наши српски комади...

Фон Мах: Српски? Па то је оно чега смо највише жељни... Ја господо, на своју срамоту признајем да је за мене српска музика права „тера инкогнита“... Сумњам да сам је икада чуо... као српску музику. Доиста не.

Свјетли: Због тога ћемо још више молити свога младог домаћина да нам свира.

Фон Мах: Ретка је прилика да победилац икад моли побеђенога! А ја то у овој прилици радо чиним. (Слободану) Ево, ја Вас молим, млади господине, да нам штогод српски свирате. Како? А?

Турковић: Сви то врло радо чинимо.

Свјетли и Зденчич: Доиста врло радо.

Турковић: Свирајте нам, слободно свирајте. Ја сам и слушао и знам чисто српску музику, па Вам несумњиво чиним пријатељску услугу, кад Вас молим да нам што свирате.

Фон Мах (приђе гласовиру и немарно пребира по њему неколико акорда и прочита натпис фирме): Гле! Гласовир је из Бечке фабрике. Врло похвално!

Слободан: Још немамо српску фабрику.

Фон Мах (официрима): Ето сад! У музици објективан и интернационалист, а у инструментима — шовинист! Комично, а? Тачно опсервирано, не?..

Турковић (приђе гласовиру и седне): Од српских ствари сећам се једино ове... Некада сам је свирао, али је заборавио као и много што друго! (Почне да свира „Радо иде Србин у војнике“, али погрешно). Не иде... не иде. Знам да је тако нешто... али се више не сећам... Заборавио сам.

Слободан: То је „Радо иде Србин у војнике!“ Једна наша патриотска песма. Ви је почнете правилно, али брзо пређете у неку другу арију, коју ја не знам... (Седне, уз нуђење и припомоћ Турковића, сам за гласовир и пажљиво одсвира песму „Радо иде Србин у војнике“).

Фон Мах

Свјетли

Зденчич

Турковић

Браво! Браво! Браво!

Свјетли: Дobar и поуздан ударац. Лепо осећано!

Фон Мах: Лепо! За године врло лепо! Само, интересантно, у овој створцици има мотива из нашег „Бетелштудента“. Јесте ли приметили: тра-ла-тра-ла-ла, тра-ла-тра-ла-тра-ла-ла!*) Врло интересантно, зар не? А?

*) Односи се на став: „Јер пушчани прах не задаје њему страх!“

Свјетли: На против господине потпуковниче, мени је случајно ова српска песма добро позната и знам да се Милекер послужио мотивима из ње. То знам поуздано. После Мађарске Буне Срби су из монархије били врло радо виђени као верна и поуздана стража у Царском Двору... А њихову музику, управо тај српски „Граничарски Марш“ слушао је често и сам Милекер...

Фон Мах: Врло интересно. Ето требало је освојити скоро пола Србије и Београд, па да то сазнам... Чудновато, доиста! Зар не? А? Ха-ха-ха!... (Слободану) Хвала за неочекивано задовољство!... Позајмица и уметничка обрада српских мотива сад ће се још више појачати... Наши композитори, захваљујући нашим балканским армијама, имаће сад још један нов извор за своје инспирације. Зар не?

Свјетли: Било је тих инспирација и до сада... Само што им извор није био бележен... То је и покојни Ханзлик помињао у својим рефератима и расправама... Али (Слободану) дајте још коју српску, дајте!

Слободан (по слободном избору свира, једно за другим као потпури, још неколике српске ствари, које се допадају официрима).*)

Фон Мах (у згодном тренутку): Оригинал!.. (у другом тренутку): Ваљда ће се

) Иди кући, обуци се!, „Ми смо с тобом, Петре Карађорђевићу“, „Лепа наша домовино“...

наћи који наш Григ за ове српске мотиве! (Залим опет на згодном месту): Браво! Браво!

Свјетли (у згодном тренутку): Одлично! Као песма из мог завичаја! Дивно!

Турковић (код „Лепа наша домовино“): Наша најмилија! Мислио сам да је само наша! Хвала! Хвала!

Зденчич: И мом срцу говори — мила и драга! Браво! Браво!

Свјетли (Фон Маху): Јесте ли приметили, господине потпуковниче, да су српски мотиви, у основи, израз неке чудне сете здраве душе. У њима је довољно и дубоког осећања и узвишене мисли.

Фон Мах: Само без вишег уметничког схватања, али су им мотиви здрави и снажни. Због тога ми се и наметнуло једно поређење, можда и чудновато, можда и нетачно: налазим да је иста таква и српска војска!... Необрађена, али здрава и снажна? Хм? Зар не?

Свјетли: Ја бих ипак више волео да су српски војници, на пример, обрађени, а болесни и слаби!

Фон Мах: Покушај за духовитост, али то није тачно!

Слободан (И даље пребира акорде. Сви обрате пажњу на то, Слободан наиђе тако на почетни став песме: „Хеј Словени!“ Престане и окрене се официрима): Ах, ево још једне. Она се код нас и много пева и много свира.

(У току радње пред овом сценом и за њена трајања, официри учине овакав распоред: Фон Мах стане тако иза гласовора, да врло добро види и Слободана и официре који су већ сели или седају за сто.)

Фон Мах: Дакле?

Слободан (са осећањем и поносом што је нашао песму која се мора сваком допасти, свира снажно и изразито општесловенску химну „Хеј, Словени!...“ Сви пажљиво слушају. Али већ при првим акордима осети се и примети, да је Свјетли ганутљиво погођен овом песмом. Дотле речит и живахан, наједанпут покаже, и гестом и мимиком, да му ова свирка евоцира нешто далеко и драго, нешто што је, рекло би се, заборављено, али сада, ускрснућем својим, још милије... У даљем току свирања то се види још изразитије... Загризавши доњу усницу, са сузом коју не може сакрити, са стиснутом песницом којом се одупире о сто, он показује да се у души његовој буди потпун Словен и само Словен, и да га обузима искрени и дубоки стид што се, као најамник и роб Хабзбуршки, дрзнуо да заборави светињ у словенске заједнице, већ шта више — дошао чак у Београд, престоницу српске браће, слободних Словена, да словенској солидарности, том једином спасу и свега чешког народа, стане ногом за врат, а за рачун оних обесника, којима његов народ робује још од прадедова!... Суза му сузу стиже те обори главу на груди подајући се новим осећајима,

стидећи се и гнушајући свега што бива овом у рату, а чему је и сам служио. Гледајући њега, разумеју га и сличном се узбуђењу — само дискретнијем и плашљивијем — подају и Зденчич и Турковић, старајући се да се то не примети... Фон Мах, чијем се оку то није могло сакрити, покушава да се преко те неме, али ипак веома речите и нежељене сцене пређе у друкчије расположење... На завршетку песме запљеска и приђе Слободану).

Фон Мах (тапшући Слободана по рамену): Браво! Браво! Одлично! Врло лепо свирано! Доиста, доиста!... Али ми смо вас већ заморили... Пристајем да вас одменим.

Слободан (хоће да устане од гласовира): Свјетли (скочи са свога места и задржи Слободана на столици): Не! Још не! Свирајте, ја Вас молим, свирајте ту исту песму! Јер она није само ваша, није само српска. Она је и наша, чешка! (Турковичу) И ваша — хрватска! (Зденчичу) И ваша — словеначка! То је песма свих Словена!

Фон Мах (уздржљиво прекорно): Хтео сам да га одменим, а (Свјетлом) Ви ми не допуштате!

Свјетли: Опростите, али имаће кад и за вашу свирку. А сад, ви видите, ја сам сав под утицајем ове чудне песме... Ми-слио сам да сам је потпуно заборавио, али не... Њу сам са мајчиним млеком усисао, њоме сам успављиван, њом су ме

будили, њом подизали све док нисам после свршене основне школе ступио у кадетску школу. Али ту, у кадетској школи, старали су се да на много шта заборавим, па и на ту песму! Али ја сада јасно видим да је она (удари се руком по грудима) још овде, у срцу, у души мојој... мила и драга, као што је и некада била!... (Слободану) Свирајте је, свирајте још једном! Она је песма свију нас!

Фон Мах (Свјетлом): Изненађујете ме, неугодно изненађујете. Не могу да Вас познам.

Свјетли: Ни ја сам себе не могу више да познам, јер нисам више онај који сам био! (Слободану) Свирајте! Свирајте!

Слободан (као да осећа сав значај овога тренутка, почне да свира, и да у исти мах и пева песму. „Хеј Словени!...“):

Хеј, Словени, јоште живи
Дух ваших дедова,
Док за народ срце бије
Њихових синова!
Живи, живи дух словенски
Живеће вјековма;
Залуд прети понор пакла,
Залуд ватра грома!..

Свјетли (од самог почетка песме почне да пева и сам евом топлотом пробуђене словенске душе. Са њим, рекло би се, плашљиво и једва чујно, али затим све јаче, све лепше и све топлије певају и Зденчич и Турковић, док све то

не добије снажан израз чисте душе уједињеног Словенства).

Фон Мах (узбуђен и љутит слуша овај нехотични словенски протест и манифестацију осећаја словенске заједнице. У средини песме узвикне нервозно): Но, доста већ једном! (Песма и даље траје. Он узвикне вишим и бешњим гласом): Но, чујете, доста већ једном! Доста! (У колико се песма више примиче крају, он је све узбуђенији, ухвати Слободана за руку, тргне га и свуче са столице): Зар не чујете? (Свима) Доста са провокацијама! (Одгурне Слободана свом снагом)! Канаља!... Багажа!..

Свјетли (у борби између дисциплине и осећаја словенске солидарности, осети се више Чех него ли аустријски официр, и стави се свом дужином свог пораста и свом снагом свог уверења — као бранилац Слободанов — између њега и Фон Маха. Мирно и одлучно Фон Маху): Срамота! То је срамота!... Зар једном честитом официру личи такав поступак према једном немоћном дечку?!

Фон Мах (згранут целокупним поступком Свјетлога): Како? Како сте казали?!...

Свјетли (понавља мирно и одлучно, само са више нагласка): Зар једном честитом официру личи такав поступак према једном немоћном дечку?! Уз то сам вам рекао: Срамота! То је срамота!...

Фон Мах: (гневно:) **И Ви... Ви...** (тражи реч којом би обележио поступање Свјетлога) ... **Ви... Зар смете!.. Даље!** (хоће силом да га уклони од себе, али Свјетли стоји као непомицна стена, презривог погледа и скрштених руку. Кад Фон Мах поново покуша да га одгурне, Свјетли га лаким одбијањем мишице растави од себе и задржи на растојању.)

Свјетли (Фон Маху са презирањем): **Бедниче!**

Фон Мах (замахне руком и полети на Свјетлога, али га Свјетли тако одгурне, да се једва Мах одржи на ногама:) **Ха! Свињо пемска!**

Свјетли: **Ха!** (полети на Фон Маха да га рукама сможди, али Мах суне руком за свој револвер. Свјетли га срећно предухитри и сручи му у груди зрно из свога револвера. Фон Мах се занесе и пође руком грудима).

Фон Мах (још снажним гласом): **Ћубре! ... Свиње словенске! ... Пси... Пси! Клоне али, одмах покуша да се исправи и да пође напред. Поново се занесе и падне. Говори и мрмља нешто сасвим неразумљиво. Смрт брзо наступи).**

Турковић (згранут притрчи Свјетлом, преплашено): **Свјетли!**

Зденчич (са жаљењем и страхом): **Мајоре?! За име Божје, мајоре?**

Свјетли (у место одговара блажено им се осмехне, и да не би пропустио свечаност великог тренутка свог пробуђења, сам седне за гла-

совир и почне певати свом душом и срцем својим):

Ми стојимо постојано
Као клисурине,
Проклет био издајца
Своје домовине!

(Устане од гласовира. Свечано као да даје заклетву): **Проклет био издајца свесловенског ослобођења!..**

Са улице, доста далеко, чује се граја пригушени узвици „Ура!“. „Живео!“ — (Кратка пауза на сцени).

VI

Пређашњи, Иштван (који утрчи као бездуше и Јаша (који долази са Иштваном, али још не зна какво лице да направи. У први мах је као и сам уплашен).

Иштван: **Тистурак! Долази Рац! Ушло у Нандорфехервар! (Угледа мрвог Фон Маха). Обрстлајтнантур!... Дошло Рац!... Са (улице већ се чује ближе: „Ура“, „Живео!“) Шта будемо радиш?..**

Свјетли: **Господар ти је мртав, зато ти допуштам да радиш што хоћеш по својој памети!**

Иштван: **А тистурак?**

Свјетли: **И ми ћемо по својој памети! (Узвици све ближи)**

Иштван: **Рацко солдат!.. Рацко солдат! (Потрчи да побегне, али му у трчању спадне капа).**

Јаша (који је из ове сцене добро и правилно оценио целу ситуацију, докопа Иштванову капу и баца је у ходник за њим). Хеј, Иштване, изгубио си главу!.. Држи је !.. (Уђе поново и стане пред официре): Господо официри! Иду Сервијанци!.. Јој, штагар и' је! Пред њима Краљ Петар и његови синови, Александар и Ђорђе. И ја сам их видео, својим очима видео!

Свјетли (потапше по рамену Јашу): Добро, добро, брате Србине. Хвала ти!... (Слободану): Домаћине и мили брате наш! Иди и јави ком треба, да су овде, у твојој кући, три пређашња аустријска официра, три заробљеника са ослобођеним словенским душама. Али пре него што одеш, имамо да извршимо један други посао. Брате Слободане, ми се теби предајемо, јер ти си нас, ти, својом песмом заробио, а њом и ослободио! (Свјетли отпаше сабљу и преда је Слободану, кога том приликом загрли и пољуби).

Зденчич (отпаше сабљу и преда је Слободану): Заробљен се ослобађам! Живела Србија! Живела слобода! (И он пољуби Слободана).

Турковић: Ослобођен се предајем! Ми хоћемо к матери земљи, ми хоћемо к Србији! Живела Србија! (И он пољуби Слободана.)

Слободан (примивши све три сабље, срећан и поносит): Живела браћа Словени! Живела слобода!

(Узвици на улици све ближи. Чују се већ свим гласни узвици: „Живео Краљ Петар!“ „Живео Александар!“ „Живео Ђорђе!“ „Живела српска војска!“).

VII

Јула и пређашњи.

Јула (блажена и срећна, раширених руку утрчи у собу): Слободане! Чедо!.. Дошли су, дошли наши јунаци, наши осветници! Ено их... иду! Благо нама! (Љуби Слободана). Казала сам ја да ће Бог дати Шваби оно што му ми желимо. Дobar је и милостив Бог! Хвала му (крсти се и дубоко поклони), хвала му!.. Дао је снаге нашој деци, нашим соколима!.. Чујеш ли их?... (Погледа официре). А ови?

Слободан: Сад су и они наши! (Показује јој сабље: Сад су наша права браћа. Види!..

Свјетли: На жалост, стара, тек сада смо сви своји. Тек сада!

Зденчич: Боље и доцкан него никад!

Турковић (показује на мртвог Маха): Смрћу овога рођен је спас Словена! Живели Словени!

Сви: Живели Словени! Живела слобода!

Слободан (тога тренутка, сетивши се, погледа на зид, где су оне две преврнуте слике. Узме столицу, метне је поред зида, погне се на њу и окрене слике Краља Петра и Престолонаследника Александра).

Сви: Живели! Живели!

Јаша: Фала милостивом Богу, кад ми је дао да све ово видим и доживим! Живела браћа Сервијанци! Живели!.. (Плаче и рукавом брише сузе. Приђе ближе, клекне према сликама сав срећан и блажен. Јецајући): Живели! Живела Сервија!..

(Кроз прозор се види улазак српске војске. Војна музика засвира марш „Хеј, Словени!“ Узвици са улице мешају се са свирком и узвизима из собе: „Живели!“ „Живели!“)

